

VREDNOTE SVETOVNEGA ETOSA

Cvetka Tóth

Filozofska fakulteta Univerze
v Ljubljani

Kontaktni naslov:
cvetka.toth@ff.uni-lj.si

Izvleček

Sodobni katoliški teolog švicarskega porekla Hans Küng (roj. leta 1928), ki so mu zaradi njegove načelne heretske drže leta 1979 odvzeli celo predavateljsko pravico na katoliški fakulteti v Tübingenu, je tvorec novega svetovnega etosa. Po njegovem svetovni etos nikakor ne pomeni nove svetovne religije, ampak prej etični koordinatni sistem, ki je obvezujoč za vse. Etika, pri kateri vztraja svetovni etos, je univerzalna in kot taka velja za vsakega – od povsem navadnega človeka do politika, znanstvenika, umetnika. Velja skratka za vse poklicno še tako različno usmerjene ljudi, ne glede na raso, kulturo, religijo, svetovni nazor, za verujoče in neverujoče, religiozne in nereligiozne. Članek še posebej poudarja pomen temeljnega zaupanja – reči svetu, stvarnosti da, kajti po Hansu Küngu šele iz njega raste notranja avtonomija človeka, samodajanje zakonov, občutek samoodgovornosti pri tem, kako se v življenju samouresničujemo in hkrati sooblikujemo svet.

Ključne besede

Hans Küng, svetovni etos, temeljno zaupanje, globalizacija, svetovni mir

Abstract

Hans Küng, a contemporary Swiss Catholic theologian (born in 1928), who because of his heretic position was in 1979 deprived even of the right to lecture at the Catholic University of Tübingen, is the creator of a new Global Ethic, Weltethos. According to him, Weltethos does not mean a new global religion, but rather a binding ethical system of coordinates. Ethics, on which Weltethos insists, is universal and as such applies to every human being – from simplest ordinary men to politicians, scientists, and artists. It applies to all people despite of their different professional orientation, their philosophy of life, regardless of race, culture, and religion; it applies equally to religious people and those indifferent to religion, to people who believe and those who don't. The article especially emphasises the importance of fundamental trust – to be able to say yes to the world, to reality, because as Küng puts it: it is from this trust that through self-realisation and co-shaping of the world an internal autonomy of man, self-legislation, and a sense of self responsibility evolve.

Keywords

Hans Küng, Global Ethic (Weltethos), fundamental trust, globalisation, world peace

Danes prihaja do konjunktore etike, ki je bila domala nema dolga desetletja v drugi polovici prejšnjega stoletja. Kot da bi se ta trenutek še pred kratkim popularna teoretska politizacija, ki je prisegala na solidarnost univerzalnih razsežnosti, umaknila etizaciji sveta in zdaj od etike pričakujemo, naj poda nove možnosti v poskusu obvladovanja svetovnih problemov in z miroljubnimi sredstvi skuša odpravljati zlo, ki ima svetovne razsežnosti. Vsaj za akademski um zdaj ni več dilema – znano levičarsko prevpraševanje – ali etika ali politika, kajti politika je razumljena samo kot sredstvo, mnogo bolj kot politika izstopa celotna kultura, materialna in

duhovna, in sicer kot nosilec določene univerzalne etične drže, ki vsekakor ni samo kakšna posamična lepa duša.

Sodobni katoliški teolog švicarskega porekla Hans Küng (roj. leta 1928), tudi filozofsko izobražen, ki so mu zaradi njegove načelne heretične drže leta 1979¹ odvzeli celo predavateljsko pravico na katoliški fakulteti v Tübingenu – zavračal in kritiziral je dogmo uradnega katolicizma o papeževi nezmotljivosti, še danes odločno trdi, da ni možen novi svetovni red brez novega svetovnega etosa. Po odvzemu predavateljske pravice se je zanj zelo zavzela njegova univerza v Tübingenu, ki ga

je branila in mu trajno omogočila njegovo intelektualno dejavnost, ki je postajala vedno bolj mednarodno ugledna in vse bolj svetovno odzivna. Tam je bil vse do svoje upokojitve leta 1996 redni profesor za ekumensko teologijo in direktor Inštituta za ekumenske raziskave, ki je neodvisen in ločen od Teološke fakultete in podrejen neposredno senatu univerze.

Že v uvodu dela z naslovom *Projekt svetovni etos*, prvič izdanem leta 1990, poudarja: "Ni preživetja brez svetovnega etosa. Ni svetovnega miru brez miru med religijami. Ne bo religioznega miru brez dialoga med religijami."² Čeprav piše v nemščini, omenjeno misel rad zapiše še v angleščini: "No peace among the nations without peace among the religions."³ Vendar je v svojih delih in številnih pogovorih izrecno poudarjal, da svetovni etos nikakor ne pomeni nove svetovne religije, ampak prej "etični koordinatni sistem", v katerem smo vsi povezani, zato "v domeni morale ne sme biti postmodernistične poljubnosti, 'anything goes'".⁴ Etika, pri kateri vztraja svetovni etos, je univerzalna, trdi v vseh svojih delih na temo svetovnega etosa, kot taka velja za vsakega človeka, od povsem navadnega do politika, znanstvenika, umetnika, skratka za vse poklicno še tako različno usmerjene ljudi; velja tudi ne glede na raso, kulturo, religijo, svetovni nazor. Vrednote in norme, na katerih temelji svetovni etos, niso samo znotraj preroških religij, judovstva, krščanstva in islama, navzoče so tudi v indijski in kitajski tradiciji. Kot da bi bilo s temi stališči izrečeno povabilo, da si pobliže ogledamo kakšno že v slovenščino prevedeno delo duhovnega in posvetnega voditelja tibetanskega ljudstva. Tako v njegovi *Etiki za novo tisočletje* v uvodu beremo, da je bil njegov namen "predlagati pristop k etiki, temelječ na univerzalnih, namesto na verskih načelih".⁵ S tem je seveda takoj izražena tudi univerzalna veljavnost etike, predvsem pa možnost česa takega, saj gre za nekaj, kar človeštvo danes, v času globalizacije, zelo potrebuje. Ne nazadnje za to, da sploh preživi. Dalajlama tudi verjame, da že po svoji naravi vsi ljudje stremijo "k svobodi, enakosti in dostojanstvu in imajo pravico to tudi doseči", skratka osebno verjame v "univerzalno načelo enakosti vseh ljudi",⁶ načelo, ki mora po njegovem imeti prednost.

Da bi preprečil nesporazume, Küng v delu *Čemu svetovni etos?* natančno razloži, kako je svetovni etos naravnan glede politike; ta zajem pomeni *politiko brez nasilja in umetnost možnega*. Sam svetovni etos je lahko učinkovit le takrat, ko izhaja iz najširšega družbenega konsenza glede določenih temeljnih vrednot, pravic in dolžnosti; gre za konsenz, ki je sprejemljiv za vse družbene skupine, za verujoče in neverujoče, za pripadnike različnih religij, filozofij in ideologij. Opozarja pa, da "mora demokratični sistem tak konsenz predpostaviti", nikakor ne zahtevati, pri tem tudi ne gre za nekakšen "skupni

etični sistem", zato tukaj Küng kar v angleščini zapiše, da ne gre za "ethics".⁷ Vendar je potreben "skupni temelj vrednot in meril, pravic in dolžnosti, vsekakor skupni etos ('ethic') – torej človeški etos. Svetovni etos ('global ethic') ni nekakšna nova ideologija ali 'superstruktura', ne želi nadomestiti specialnih etik različnih religij, temveč jih podpreti."⁸ Samo za povezovanje in ozaveščanje nekaterih skupnih religioznih in filozofskih vidikov gre na področju etike, nikakor ne za njihovo uzakonitev. Nekdanji nemški kancler Helmut Schmidt (kancler je bil v obdobju 1974–1982) zato v svojem prispevku na temo o svetovnem etosu *Jedra za človeško sožitje* ugotavlja: "Enoten etos ne more biti več predpisan, izhajati mora iz živih vrednostnih dejanj posameznika in skupin."⁹

V svojih razmišljanjih v krajšem prispevku *V iskanju novega etosa – po svetu in doma*, prispevek je posebej napisal za našo revijo *Znamenje*, revijo za teološka, družbena in kulturna vprašanja ob njeni tridesetletnici (1970–2000) – ob njej smo zbrani sodelavci Vekoslava Grmiča – poudarja, da ko gre za poskus izgradnje novega etosa, je najprej potreben etos doma, pri vsakem posameznem človeku, zato da bi bil njegov obstoj možen tudi v svetu. Vsak posameznik lahko ogromno naredi, le če ga pri tem ne usmerjata lastna sebičnost in želja po dobičku. Vendar človek, ki želi kaj doseči, mora pripadati določeni skupini, tako skupina kot posameznik uresničujeta svoj idealni cilj takrat, ko je v ozadju etični zagon. Tisočletje, ki se je začelo, po njegovem potrebuje jasno orientacijsko zavest, prežeto z etiko, in v tej smeri se bo treba potruditi.

S precejšnjo mero osebne prizadetosti ugotavlja: "Doživeli smo veliko diplomacije brez vsake etične volje, politiko interesov onkraj vsake morale, svetovno politiko brez svetovnega etosa."¹⁰ Kot teolog se zaveda, da religije niso opravile svojega poslanstva, niso prispevale k miru svetovnih razsežnosti tako, kot bi sicer lahko, zato ga osebno "teži to, da svetovne religije najpogosteje sploh niso pomočnice ob rojstvu novega svetovnega obdobja, temveč delujejo nasprotno – kot zaviralci in motilci svetovnega miru".¹¹ Kljub vsemu verjame in upa, da je možen mir med religijami, in ta mir je predpostavka za mir med narodi. Svetu bi bilo v veliko pomoč, če bi religije med seboj razvijale mir, dialog in medsebojno solidarnost. To njegovo ugotovitev bi veljalo razširiti v zahtevo po miru med nazori nasploh, tudi ideologijami ateističnega, deističnega, agnostičnega izvora.

Na vprašanje, ali je svetovni etos naravnan bolj institucionalno ali osebno, je v knjižici *Čemu svetovni etos?* izrecno poudaril, da gre hkrati za "osebno, institucionalno in ciljno usmerjenost".¹² Odločno zanika, da bi svetovni etos vključeval zgolj kolektivno odgovornost, ki bi odtegovala individualno, kajti

to bi pomenilo, da so krivci negativnih pojavov "le 'odnosi', 'zgodovina', 'sistem'".¹³ Svetovni etos meri na individualno odgovornost vsakega posameznika, kar še posebej vključuje individualno odgovornost politikov. Tako po njegovem nikoli ne gre samo za individualni, ampak hkrati še za socialni etos. Morala sistema brez morale subjektov, morala institucij brez morale oseb je nikakršna morala. Svetovni etos kot morala pomeni moralo sistema, ki je navzoča v naših institucijah in jo je po tej plati moč imenovati še sistemska morala. Je pa morala vedno kar najbolj neposredno povezana z življenjem, ki ga ljudje živimo, in vprašanje *kako* Küng tudi natančno pojasnjuje.

V enem od svojih najnovejših del z naslovom *Zaupanje, ki nosi* spet poudarja vlogo in pomen temeljnega zaupanja – reči svetu, stvarnosti *da*, kajti šele iz njega raste notranja avtonomija človeka, samodajanje zakonov, občutek samoodgovornosti pri tem, kako se v življenju samouresničujemo in hkrati sooblikujemo svet. Kot *táko* je *temeljno zaupanje*, ki je z vsem nasprotje nihilizmu oziroma nihilizaciji sveta – ta, ki svetu izraža nezaupanje, mu reče celo *ne* –, tudi "podlaga temeljnega etosa, življenjskega etosa, globalno gledano, svetovnega etosa".¹⁴ Ker je Küngov program odločno zavračanje in odprava nihilizma, to skuša doseči s tem, da pojem svobode zoži predvsem glede možnosti izbire in odločanja. Küng v primerjavi s Sartrom in deloma še z Jaspersom najprej izpostavlja človekov odnos do stvarnosti v celoti, v tem smislu, ko tej stvarnosti rečem bodisi *da* bodisi *ne*. Pri tem se zelo dobro zaveda, da ta odnos nikakor ni reflektiran, ne v podobi teologije in ne filozofije. Stvarnost kot celota nagovarja, sprašuje in človek na njena vprašanja odgovarja tako reflektirano kot nereflektirano. Odziva se ji bodisi z zaupanjem ali po Nietzschejevem vzoru z nezaupanjem. Zdaj Küng razume, da gre pri temeljni alternativni reči stvarnosti *da* ali *ne* najprej za *zaupanje* oziroma za *nezaupanje* do sveta, in samo na tej podlagi potekata odločanje in izbira – nikdar naravnost.

Za natančno pojasnitev pojma zaupanje in nezaupanje se je nujno treba izogniti takemu razumevanju, ki bi temeljno zaupanje ali nezaupanje v celoti zreduciralo na njegov teološko-mistični pomen. Zaupanja ali nezaupanja v življenje prav tako ne moremo razumeti samo subjektivistično-psihološko. Napačno je tudi, če bi zaupanje kot nezaupanje v bit dojemali le objektivistično-ontološko. Tudi zaupanja v um in nezaupanja umu ne gre razumeti samo racionalistično-pozitivistično. Četudi je za odločanje po Künгу zelo pomembno, da je svobodno, pa spet "svoboda ne pomeni iracionalne poljubnosti! Iz dejstva, da je temeljno stališče svobodno, nikakor ne sledi, da je vseeno, katerega se izbere. Iz možnosti različnih temeljnih odločitev, stališč in

zadržanj še ne sledi njihova irelevantnost. Ni vsaka usmerjenost pravilna. In tu pridemo do odločilne točke, ko se vprašamo: katera usmerjenost je pravilna?"¹⁵ Kje v življenju je Ariadnina nit, ki bi človeka varno vodila skozi labirint življenja in jo je Nietzsche tako zelo pogrešal, se sprašuje Küng.

Po Künгу obstajajo tri vrste ljudi,¹⁶ ko gre za temeljno zaupanje: namreč ti, ki premorejo omenjeno zaupanje na podlagi svoje religiozne vere, ljudje, ki mnogo prenesejo, znajo potrpeti in vzdržati. Toda so ljudje, ki sicer imajo religiozno vero, vendar so brez temeljnega zaupanja tako v stvarnost kot tudi v sočloveka. Takšni ljudje "se nahajajo v zelo negotovem položaju. Z rokami tako rekoč visijo na oblakih in na tej zemlji ne najdejo pravega mesta. Tujci v tem svetu so, religiozni zanesenjaki in entuziasti vseh vrst."¹⁷ Velja prisluhniti temu daljšemu zapisu: "So pa končno ljudje, ki premorejo temeljno zaupanje, ne da bi hkrati imeli religiozno vero. Ne da se zanikati, da so, čeprav docela zemeljski, v življenjskih razmerah ravno tako dobri ali včasih celo boljši kot nekateri verniki. Iz tega svojega temeljnega zaupanja lahko namreč tudi ateisti in agnostiki – to sem že nekoč jasno pokazal na primerih Bertranda Russlla, Ernsta Blocha in Alberta Camusa – živijo pristno človeško, torej humano in v tem smislu moralno življenje. Z drugimi besedami: iz ateizma ne sledi nujno nihilizem."¹⁸

Küng se zaveda, da v sodobnem svetu k človekovi pravici sodi tudi *pravica do brezreligioznosti*. Toda tudi nereligiozni človek pozna moralo, je lahko globoko moralen. Z naslovno formulacijo *Koalicija verujočih in neverujočih* se Küng kot teolog in kot verujoč človek v *Projektu svetovni etos* sooča z vprašanjem: "Mar ljudje ne morejo moralno živeti tudi brez religije?"¹⁹ Njegovi poglobljeni analizi velja prisluhniti v celoti: "Tudi verujoči ljudje bi morali priznati, da je možno moralno življenje brez religije. V kolikšni meri?"

1. Obstaja dovolj biografsko-psiholoških razlogov, zakaj se razsvetljeni sodobniki želijo odpovedati religiji, ki je zapadla v mračnjaštvo, praznoverje in 'opij'.
2. Empirično je nemogoče zanikati, da nereligiozni ljudje premorejo etično temeljno usmeritev tudi brez religije in živijo moralno, da so bili že v zgodovini neredki religiozno neverujoči, ki so bili s svojim življenjem zgled za nov smisel za človeško dostojanstvo in so se zavzemali za polnoletnost, svobodo vesti, svobodo veroizpovedi in druge človekove pravice bolj kot religiozno zavezani.
3. Antropološko lahko utemeljimo, da so mnogi nereligiozni ljudje tudi v načelu razvili in premorejo cilje in prioritete, vrednote in norme, ideale in modele, merila za razločevanje, kaj je prav in kaj narobe.
4. Filozofsko neovrgljivo je, da človeku kot umnemu

bitju pripada človeška avtonomija, ki mu lahko tudi brez vere v Boga omogoči udejanjenje temeljnega zaupanja v resničnost in zaznavanje njegove odgovornosti v svetu: odgovornosti do samega sebe in odgovornosti do sveta."²⁰

Kakšno olajšanje, spodbuda in priznanje so takšna stališča človeku, ki je ateist oziroma nereligiozen, neverujoč, ko mu nekdo, ki je sicer sam katoliški teolog, priznava razvit čut za etiko, in s tem, da je zares človek in ne samo recimo tako po klerikalno – vsem znana teološka pravičnost – pol človeka. Nikakršna *a priori* zaupnica ne pripada religioznemu, verujočemu človeku, poudarja Küng. Ker je njegov program odločno zavračanje in odprava nihilizma, to skuša doseči s tem, da pojem svobode zoži predvsem glede možnosti izbire in odločanja. Küng se namreč zelo dobro zaveda, da je svoboda človekovega odločanja omejena, nikakor ni absolutna. Tako najprej izpostavlja človekov odnos do stvarnosti v celoti v tem smislu, ko tej stvarnosti rečem bodisi *da* bodisi *ne*. Pri tem se zelo dobro zaveda, da ta odnos najprej nikakor ni reflektiran, ne v podobi teologije in ne filozofije. Stvarnost kot celota nagovarja, sprašuje in človek na njena vprašanja odgovarja tako reflektirano kot nereflektirano. Odziva se ji bodisi z zaupanjem ali po Nietzschejevem vzoru z nezaupanjem. Zdaj Küng razume, da gre pri temeljni alternativni reči stvarnosti *da* ali *ne* najprej za *zaupanje* oziroma za *nezaupanje* do sveta, in samo na tej podlagi potekata *odločanje* in *izbira* – nikdar naravnost.

Zanimivo, da teolog Küng o "načelni alternativni med *da* in *ne* do negotove, vprašljive stvarnosti"²¹ ni razmišljal z vnaprejšnjo moralno alternativo, dojeto kot *ljubezen*, *ki vse povelečuje* in podobno. Ne moraliziranje in ne psihologiziranje nista njegovi izhodišči. Samo najbolj neposredni odnos do stvarnosti je tema Küngovih razmišljanj. Iz svojega uvida v stvarnost človek oblikuje zaupanje ali nezaupanje kot tisto pozitivno ustvarjalnost, ki uspe premagovati izziv nihilizma, poudari Küng kar nekajkrat. Nihilizem namreč že v izhodišču pomeni nazaupnico stvarnosti, svetu reče *ne*. Nasprotno pa je temeljno zaupanje v stvarnost dobesedno "dar! Stvarnost mi je vnaprej dana: če z zaupanjem pristajam nanjo, se mi povrne polna smisla in vrednosti. Moj lastni obstoj mi je vnaprej dan: če z zaupanjem pristajam nanj, potem lahko izkusim njegovo umskost. In svoboda mi je vnaprej dana: če jo z zaupanjem sprejemem, potem jo lahko izkusim kot resnično."²² Küngu gre pri tem tudi za njegov lastni teoretski poskus preseči eksistencializem v njegovem nihilizmu in njegovem nenehnem vztrajanju pri *strahu* in *tesnobi*. Skratka, reči stvarnosti *da* je po njegovem alternativa nihilizmu, zato se mora marsikdaj raziti tudi s Sartrom.

Še enkrat: kje in s čim se začne etika? Po Küngu "ni etike brez temeljnega zaupanja" do "negotove, vprašljive stvarnosti sveta in človeka".²³ Iz tega je več kot razvidno, da Küng svoj pojem temeljnega zaupanja gradi na tem, da sta *samospoznanje* in *spoznanje sveta* enoten in neločljiv proces. Prisluhni velja temle besedam: "Dobro za človeka je tisto – pa naj bo staro ali novo, povsod razširjeno ali ne, kar mu pomaga, da postane resnično človek. Avtonomna temeljna morala je: Človek naj bo človek! Človek naj svojo človečnost udejanji! Človek naj živi človeško! Nravno dobro je torej tisto, kar človeškemu življenju omogoča, da uspe in da se posreči v njegovi individualni in socialni razsežnosti, je tisto, kar omogoča optimalen človekov razvoj na vseh njegovih ravneh in razsežnostih. Človek naj potemtakem živi svojo človekost na vseh njenih ravneh (tudi na nagonski in čustveni ravni) in v vseh njenih razsežnostih (tudi v svoji povezanosti z družbo in naravo)."²⁴ Vse to so po njegovem izhodišča, ki omogočajo zelo jasno razlikovanje med dobrim in zlim, tako na individualni kot tudi na družbeni ravni.

V svojih najnovejših delih Küng sooča svoje nazore z globalizacijo, ki sega na vsa področja življenja, zato spet njegova odločna zahteva: "Globalizacija zahteva tudi globalizacijo svetovnega etosa: spričo problemov svetovne politike in svetovnega gospodarstva zahteva svetovni etos, ki je sprejemljiv tako za velike religije kot tudi za neverujoče, humaniste, posvetneže."²⁵ Kot da bi bil pred nami odgovor, kako zaustavljati novo, svetovnotržno metafiziko zgodovine.

Küngov povsem jasni odgovor na vprašanje, kaj je protisredstvo za nezmožnost orientacije, celo za izgubo čuta za orientacijo v svetu in med ljudmi, in odgovor na vprašanje, "kje je morala 3000 let po Mojzesu in 2000 let po Kristusu", se glasi: samo v ponovnem oživljanju čuta za etiko. Z razvitim čutom za etiko namreč človek in ljudje zadostimo eni od svojih najbolj "temeljnih potreb po navezanosti na smisel, vrednote, norme".²⁶ Morala nikdar ne pade z neba, je odločna Küngova trditev. Tako kot jezik je tudi morala rezultat razvoja. Zato so moralne vrednote in norme docela prizemeljene, predvsem so povsem življenjske potrebe, podobno kot potreba po preživetju in varnosti. To, da so regulativne narave, genealogije morale ne menja. Nobena, še tako vzvišena avtoriteta ne more človeku odvzeti njegove avtonomije v svetu in tukaj Küng posebej izpostavlja "etično samozakonodajalstvo in samoodgovornost za samoustvarjalnost in oblikovanje sveta".²⁷ Tak pristop izhaja iz najbolj neposredne življenjske stvarnosti, upošteva tudi izsledke tistih znanosti, ki se ukvarjajo s človekom. Toda sama stvarnost in človek kot taka, kar pomeni v celoti, sta vedno nad vsemi znanostmi. Sprejemanje smisla, resnice, umnosti, ponotranjenje vrednot, idealov, norm vedno gradi na zaupanju do stvarnosti,

zato je to zaupanje temelj za etiko, v prenesenem smislu ga je mogoče imenovati vera. Vendar moramo v času, ki je geografsko docela obvladljiv in je vsak delček sveta dosegljiv v nekaj urah, saj razdalje že dolgo niso več problem, govoriti o etiki svetovnih razsežnosti.

Po znanih dogodkih leta 1989, v času sesutja socializma boljševiskega izvora, je Küng analiziral svetovnopolitični položaj in razmere, ki bi pomenile nastanek novega, kakor ga sam imenuje, "postmoderna"²⁸ svetovnega reda. Vsaj dve priložnosti pred tem sta bili zamujeni. Prvič po prvi svetovni vojni, v času nastopa nacizma, fašizma, stalinizma, japonskega militarizma, do izbruha druge svetovne vojne. In drugič po letu 1945, ko je bil svet soočen s hladno vojno in je prišlo do krute svetovne delitve. In kakšna je ali naj bi bila priložnost po letu 1989? O tej, tretji "postmoderna" priložnosti Küng seveda ne more govoriti drugače kot samo pogojno, kajti zaveda se, da do novega svetovnega reda ne more priti le na podlagi diplomatskih ukrepov, s humanitarnimi akcijami in vojaškimi posegi, tudi ne s "pravico narodov", ker ta temelji na neomejeni suverenosti držav in postavlja v ospredje pravice držav prej kot pravice narodov. Po njegovem bi lahko prišlo do novega svetovnega reda na "večjem številu skupnih vizij, idealov, vrednot, ciljev in norm", s pomočjo "okrepljene globalne odgovornosti narodov in njihovih voditeljev", vsekakor pa "z novim obvezujočim etosom za celotno človeštvo, kulture in religije, tudi za države in njihove oblastnike. *Ne bo novega svetovnega reda brez novega etosa!*"²⁹

Etizacijo sveta Hans Küng imenuje *projekt svetovni etos* (1990), in ta izraz je uporabljal, kot sam izrecno opozarja, še preden je svet začel govoriti o globalizaciji sami. V svojih najnovejših razmišljanjih in predavanjih po vsem svetu poudarja, da se zelo dobro zaveda, kako različne prizvoke ima izraz globalizacija, negativne še posebej. V nerazvitih državah, predvsem zunaj Amerike in Evrope, pomeni kapitalizem, amerikanizacijo in nasilno premoč zahodnega sveta. Globalizacija tako uničujoče vpliva na mnoge posamezne kulture in tradicije predvsem majhnih narodov, ki jim celo grozi, da v takšnem novem globalnem totalitarizmu izginejo. Zato postaja ideja o možnosti vsesplošne etike svetovnih razsežnosti zanimiva in privlačna, kajti upoštevati moramo, da se je dvestoletna doba ideje napredka (1789–1989), ki je sanjala o zemeljskem raju in se je napajala iz revolucij, izpela in da danes živimo v postrevolucionarni dobi, v času, ki ga je v naših razmerah zelo pretreslo dejstvo sesutja socializma boljševiskega izvora po letu 1989. Ob tem sesutju Küng kritično pripominja, da kljub vsemu vendarle ostaja veliko vprašanje, ali je bila zmaga atomske vojaške super sile nad Sovjetsko zvezo dolgoročno gledano zares v prid ZDA, kajti: "Bil je gospodarski, socialni in moralni polom, da je supersila uničila Sovjetsko zvezo."³⁰

Po sesutju velike zgodbe – ideje pomnožene svobode (Dostojevski) – smo soočeni z dejstvom, da je neka privlačna utopija vse preveč zastala samo v politiki. Tako se politizacija sveta danes med intelektualci umika v ozadje, v ospredje pa zelo očitno stopa etizacija z vizijo "onkraj" komunizma (socializma) in kapitalizma (liberalizma). Tukaj seveda velja prislusniti nazorom Hansa Künga, ki opozarja, da globalizacija zahteva globalni etos, čeprav tak etos ni posledica globalizacije. Globalizacija je nedvomno v marsičem najprej ekonomske in tehnične narave, toda ta napredek je s seboj prinesel nove probleme, celo globalizacijo problemov, in ti po Küngu zahtevajo globalizacijo etosa.

Postavimo si vprašanje: za kakšne in katere vrednote gre ali naj bi šlo, ko govorimo o potrebi po razvitem svetovnem etosu? Tudi Küng sam se sprašuje, kdo naj določa in ustvari etična merila in globalna pravila igre in čigave vrednote in norme naj bi to bile. Küng preseneča s svojo jasnostjo in že skoraj preprosto razumljivo zveni njegov odgovor, ko pojasnjuje, da teh vrednot ni treba na novo odkrivati in si jih izmišljati, kajti že dolgo so med nami, stoletja so del naše kulturne tradicije in vednosti tako o svetu kot o nas samih. "Vrednote in norme se nahajajo v že tisočletja starih velikih verskih in filozofskih tradicijah človeštva."³¹ Zato "kolesa etosa ni treba na novo izumljati, samo pravilno uporabljati ga je treba začeti",³² svari Küng. Vse svetovne religije so nam vrednote posredovale, čeprav ne moremo govoriti o eni sami svetovni religiji in še manj o eni sami kulturi. Ko Küng spregovori o nujnosti minimalnega etičnega konseza, ki je med različnimi svetovnimi religijami presenetljivo podoben, izrecno opozarja, da sporazumevanje, strpnost in dialog med religijami nikakor ne odpira "fronte med vernimi in neverujočimi. Rimska rekatolizacijska kampanja posebej v vzhodni Evropi, ki je evfemistično označena za reevangelizacijo, pelje k prekopavanju starih vojnih grobov – mi pa ne potrebujemo spet delitve družbe na klerikalce in antiklerikalce (primer: Poljska). Projekt svetovnega etosa zahteva prav *alianso verujočih in neverujočih* za nov, skupen temeljni etos."³³

Kot teolog seveda čuti dolžnost, da najprej pojasni, v čem je pozitiven prispevek različnih religij, kljub obilju vsega krepko negativnega, za kar so religije v zgodovini in v sedanjosti krive in odgovorne, takrat, ko gre za poskus "uveljavljanja temeljnih *maksim elementarne človečnosti*".³⁴ Pri tem Küng opozarja na "*tri velike nadindividualne, internacionalne in transkulturne religiozne tokovne sisteme*, ki imajo vsi svoj lastni razvoj in morfologijo",³⁵ in sicer religije semitskega izvora, religije indijskega izvora in religije kitajske tradicije.

Semitske religije imajo preroški značaj, nenehno izhajajo iz nasprotja med Bogom in človekom, naravnane so v verske konfrontacije: judovstvo, krščanstvo, islam. Religije indijskega izvora prvenstveno izhajajo iz mističnega razpoloženja, ki si prizadeva za enotnost in versko obračanje v sebe. Kūng tukaj našteje zgodnje indijske religije Upanišadov, budizem in hinduizem. Religije kitajske tradicije kažejo določeno modrostno naravnost in so praviloma usmerjene k harmoniji, izstopata konfucionizem in taoizem. Vse omenjene religije so bistveno oblikovale kulturno podobo našega globusa in še vedno lahko – vse po vrsti – ogromno prispevajo k širjenju etosa. Tako je nedvomno pozitiven prispevek religij v tem, da ljudem dajejo "najvišjo normo vesti",³⁶ ki kot kategorični imperativ obvezuje človeka v globini in načelnosti. Vse omenjene velike religije namreč zahtevajo nekaj takega kot *zlato pravilo*, ki ni hipotetična, pogojena norma, ampak kategorično-apodiktična, nepogojena norma, toda vedno dejavna, v angleščini danes popularno izrečena kot *what you wish done to yourself, do to others*. To načelo dobimo v vseh etičnih tradicijah, tudi tistih, ki svoje etike ne utemeljujejo direktno na religiozni podlagi.

Takšno zlato pravilo oziroma normo vidi Kūng že pri Konfuciju (pribl. 551–489 pr. n. š.) in v tejle njegovi misli: "Česar sam ne želiš, tega ne delaj drugim!" Negativno oblikovana je tale misel v judovstvu (rabi Hilel, 60 pr. n. š.–10 n. š.), in sicer kot: "Ne stori drugim tega, kar ne želiš, da bi drugi storili tebi!" Iz *Govora na gori* izhaja pozitivno povedana misel: "Tako torej vse, kar hočete, da bi ljudje storili vam, tudi vi storite njim!"³⁷ Tukaj nam Kūng predlaga, da bi to *zlato pravilo* lahko odklonilo in celo moralo odkloniti t. i. etiko uspeha, ki sploh ni etika; *etika odgovornosti*, za katero se zavzemata Hans Jonas in pred njim še Max Weber, izhaja iz uvida v posledice naših dejanj, zato je *zlatemu pravilu* nedvomno bližja.

Ko nam Kūng posreduje te svoje nazore o svetovnem etosu, upošteva *Izjavo zasedanja parlamenta svetovnih religij* v Chicagu (28. avgust–4. september 1993) na slovesnosti ob stoti obletnici parlamenta. Gre za shod več tisoč miroljubnih ljudi leta 1993 v Chicagu, ko je bil drugič v zgodovini religij sklican *Parlament svetovnih religij* in ki je 4. septembra 1993 izdal *Deklaracijo o svetovnem etosu*. S to deklaracijo so se ljudje povsem različnih religiozних tradicij prvič sporazumeli o minimumu neomajnih smernic, ki jih priznavajo že v lastnih tradicijah.

Te štiri neizpodbitne smernice *Izjave o svetovnem etosu* so:

1. Pozitivno: *Spoštuj življenje!* – Negativno: *Ne ubijaj!*
2. Pozitivno: *Ravnaj pravično in pošteno!* – Negativno: *Ne kradi!*

3. Pozitivno: *Ravnaj in govori resnicoljubno!* – Negativno: *Ne laži!*
4. Pozitivno: *Spoštujte in ljubite se med seboj!* – Negativno: *Ne nečistuj!*

To so po Kūngu štiri neizpodbitne modrosti, ki jih kot vrednote dobimo v vseh religiozних in etičnih izročilih človeštva. Njihov univerzalizem, ki smo ga glede na naš čas prevedli v pozitivno izrekanje, izraža tole:

1. Zavezanost kulturi nenasilja in spoštovanja vsega živlega: *Spoštuj življenje!* Nova prastara zapoved: *Ne ubijaj!*
2. Zavezanost kulturi solidarnosti in pravičnemu gospodarskemu redu: *Ravnaj pravično in pošteno!* Nova prastara zapoved: *Ne kradi!*
3. Zavezanost kulturi strpnosti in življenju v resnicoljubnosti: *Ravnaj in govori resnicoljubno!* Nova prastara zapoved: *Ne laži!*
4. Zavezanost kulturi enakopravnosti in partnerstvu moškega in ženske: *Spoštujte se in se ljubite!* Nova prastara zapoved: *Ne zlorablaj spolnosti!*

Iz besedila "štirih neizpodbitnih smernic"³⁸ oziroma modrosti izhaja, da so te vrednote kot naša prostovoljna samozavezanost, in priznati je treba, da take, kot so, te smernice tudi nagovarjajo, da se z njimi poistovetimo, in svet jih je sprejel kot univerzalne.

Seveda se mnenja o tem univerzalizmu razhajajo že v tem smislu, ali je to prej *partikularizacija univerzalnega* ali *univerzalizacija partikularnega*. Vsekakor je razprava o svetovnem etosu, ko gre za njegove univerzalne razsežnosti, zelo spodbudna za filozofsko stroko, ki mora danes na novo premisliti nekatere svoje najbolj nosilne pojme, ko gre za praktično filozofijo oziroma etiko. Življenje samo in razmere v njem, in te so svetovnega dometa, saj smo v času globalizacije, silijo na prepotrebno soočenje s pojmi, kot so lokalno, partikularno, univerzalno, nacionalno, nadnacionalno in podobno, ko mora nekdo, ki je filozof, spet prisluhnti Kantovim mislim o tem, kaj je – ali naj bi bila – ideja *svetovljanstva*.

Naj ne bo odveč, da opozorim še na odziv pri nas. Ko gre za takšne skupne in univerzalne temelje novega svetovnega etosa, predvsem za njihovo ozaveščanje, velja prisluhnti mislim Vekoslava Grmiča (1923–2005) o *svetovni* ali *planetarni etiki*, kakor jo sam imenuje v podnaslovni formulaciji svojega članka *Etika "popolnega humanizma" za danes*. V članku ugotavlja, kako je človek danes – metaforično izraženo – na prepihu, celo hudem prepihu. Soočen s pluralizmom, globalizacijo, holizmom in še čim je pred zelo težkimi odločitvami, za katere žal nima "na voljo kakršnih koli trdnih napotkov, na katere bi se lahko zanesel, da bi mu pokazali pravo smer".³⁹ Tukaj

gre predvsem za nemoč uresničiti določene vrednote, te, ki bi mu lahko bile vir sreče in zadovoljstva, in še za pomanjkanje kažipota, kompasa, ki bi človeka usmerjal.

A vendar Grmič ne pristaja na znano tezo, da smo v nekakšnem vsesplošnem stanju pomanjkanja vrednot, nasprotno, te so, kajti: "Kljub vsestranskemu pluralizmu, ki je ena izmed temeljnih potez na duhovnem področju človeške miselnosti in dejavnosti, moremo govoriti o prav tako temeljni identičnosti človeškega hrepenenja po sreči, zadovoljstvu, miru solidarnosti in ljubezni, nekem splošnem sočutju ali sposobnosti dojemanja trpljenja drugih in odgovornosti zanj. To hrepenenje, ki ga človek nosi v sebi, naj živi kjer koli, ga usposablja za naravno pogojeno poenotenje temeljne moralnosti in je v resnici prisotno tudi v vseh svetovnih religijah."⁴⁰ Tukaj Grmič potrjuje svojo neomajno vero v človeka in njegovo človečnost: "V sebi nosi končno vsak človek zapisane besede o človečnosti, človekoljubju, čeprav so kdaj še tako težko čitljive, ker so jih zbirala nasprotna dejanja. Biti človek je zapisano v človeškem srcu in zato je to izziv in nenehen vzgib tudi za človeški razum."⁴¹ Iz te ontologije človeka, iz same njegove antropološke določnice zato Grmič izrazi zaupnico v možnost obstoja in veljave svetovnega etosa: "Govoriti o svetovni etiki ni nobena utopija, temveč je tisto, kar je mogoče postaviti nasproti nasilju, kar lahko prinaša v današnji svet kulturo nenasilja."⁴² Več kot očitno pa je po Grmičevem prepričanju značilno za etiko, ki je lahko učinkovita, da premore univerzalno povezovalnost, zato o njej postavlja še tole trditev: "Svetovna etika ali planetarna etika je etika humanizma, popolnega humanizma, ki v spoštovanju in ljubezni povezuje vse ljudi med seboj kljub še tako vidnim civilizacijskim in verskim razlikam."⁴³ Povezovalnost ali bolj moderno rečeno načelo reciprocitete je vsebina zlatega pravila in tako je bil Grmič pri nas med prvimi, ki je opozoril na to, da gre pri svetovnem etosu za sam humanizem kot za najbolj temeljno vrednoto etike planetarnih razsežnosti. Globalizacija zato tudi je in ostaja izziv za humanizacijo in tu smo vsi na preizkušnji. Da je svetovni etos humanistična ideja, je v pogovoru o tej temi potrdil tudi sam Hans Küng in pri tem poudaril: "Človečnost stoji v središču."⁴⁴

Heretični teolog iz Tübingena nas nagovarja in nam pojasnjuje, da se nimamo ničesar bati, kajti: "Že od vsega začetka je bilo jasno: s *svetovnim etosom* ne mislimo neke nove svetovne ideologije ali celo poskusa uniformne skupne religije. Apel za svetovni etos ne želi nadomestiti visoko etičnih prizadevanj vsake posamezne religije z etičnim minimalizmom, ne želi stopiti na mesto Tore, pridige na gori, Korana, Bhagavadgite, Budovih govorov ali Konfucijevih izrekov. Deklaracija o svetovnem etosu si tudi ne prizadeva iznajti neke nove morale, da bi jo

potem od zunaj (in sploh z 'Zahoda') vsilila različnim religijam. Stremi le k zavesti, ki je že zdaj skupna religijam na zahodu in vzhodu, severu in jugu, a je zaradi raznih 'dogmatičnih' nasprotij in neznosnega pravdaštva prepogosto zatemnjena. Skratka, Deklaracija o svetovnem etosu želi vzpostaviti tisti minimum etosa, ki je za preživetje človeštva preprosto nujen. Proti nikomur ni naperjena, temveč vabi vse, verujoče in tudi neverujoče, da si prisvojijo takšen svetovni etos in ravnajo skladno z njim."⁴⁵ To pa je vsekakor povabilo, ki se mu velja odzvati, in Küngu je mogoče smelo odgovoriti, da so možnosti za uveljavljanje in udejanjenje svetovnega etosa celo zelo stvarne in vsem nam dosegljive.

Upamo lahko, da bomo s svojim orientacijskim čutom za etiko svetovnih, globalnih razsežnosti, tudi na podlagi konsenzno sprejetega svetovnega etosa, marsikaj skušali spremeniti, tako da bo v ljudeh prihajalo do presežka dobrega in da se bomo "očistili" omenjenih sedmih socialnih grehov. In takrat bomo spreminjali razmere v svetu tako, da bomo v vsakem kotičku tega našega planeta lahko bivali kot doma – domovanje v svetu, o katerem nekateri toliko razmišljamo. Toda ta dan se še ni zgodil, vendar etizacijo sveta mnogi že vidimo in prepoznavamo. Vsaj za hip se oglasi naše nekdanje, a vendar tako zelo vztrajno uporništvu, kajti še vedno premoremo vse občutljive mehanizme, s katerimi v trenutku prepoznamo, kdaj gresta spoznanje in utopija tesno skupaj.

Opombe

- 1 Gl. Hans Küng: *Unfehlbar?*, Ullstein, Ulm 1980, str. 22. Tu razloži, da je namen njegove knjige teološko raziskati "rimski absolutizem in tradicionalizem v nauku in praksi, tam, kjer sta še posebej poudarjena in tudi izrazito učinkovito izstopata, v zahtevi po *nezmotljivosti* v Cerkvi".
- 2 Hans Küng: *Projekt Weltethos*, Piper, München 2002, str. 13.
- 3 Hans Küng: *Dokumentation zum Weltethos*, Piper, München 2002, str. 39.
- 4 Hans Küng: *Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung. Im Gespräch mit Jürgen Hoeren*, Herder, Freiburg 2002, str. 28–29.
- 5 Njegova Svetost dalajlama: *Etika za novo tisočletje*, Učila, Trzič 2000, str. XIII.
- 6 Der Dalai Lama: *Die Menschen und die Menschenrechte*, nav. iz Karl-Josef Kuschel, Alessandro Pinzani, Martin Zillinger (ur.): *Ein Ethos für eine Welt? Globalisierung als ethische Herausforderung*, Campus Verlag, Frankfurt am Main 1999, str. 20–21.
- 7 Hans Küng: *Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung. Im Gespräch mit Jürgen Hoeren*, str. 161.
- 8 Prav tam.
- 9 Helmut Schmidt: *Kernsätze für ein menschliches Zusammenleben*, nav. iz Hans Küng: *Ja zum Weltethos. Perspektiven für die Suche*

- nach Orientierung*, Piper, München 1995, str. 72.
- 10 Hans Küng: *V iskanju novega etosa – po svetu in doma*, Znamenje, 2000, št. 1–2, str. 10.
- 11 Prav tam, str. 9.
- 12 Hans Küng: *Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung. Im Gespräch mit Jürgen Hoeren*, str. 161.
- 13 Prav tam.
- 14 Hans Küng: *Vertrauen, das trägt. Eine Spiritualität für heute*, Herder, Freiburg 2003, str. 39.
- 15 Hans Küng: *Existiert Gott? Antwort auf die Gottesfrage der Neuzeit*, Piper, München 1995, str. 489.
- 16 Hans Küng: *Vertrauen, das trägt*, str. 38. Isto še Hans Küng: *Existiert Gott?*, str. 525.
- 17 Hans Küng: *Vertrauen, das trägt*, str. 38–39.
- 18 Prav tam, str. 39.
- 19 Hans Küng: *Projekt Weltethos*, str. 59.
- 20 Prav tam.
- 21 Hans Küng: *Existiert Gott?*, str. 490.
- 22 Prav tam, str. 500.
- 23 Prav tam, str. 522–523.
- 24 Prav tam, str. 522.
- 25 Hans Küng: *Vertrauen, das trägt*, str. 39.
- 26 Prav tam, str. 40.
- 27 Hans Küng: *Existiert Gott?*, str. 520.
- 28 Hans Küng: *Projekt Weltethos*, str. 21.
- 29 Hans Küng: *Weltfrieden – Weltreligionen – Weltethos*, Concilium – Internationale Zeitschrift für Theologie 30 (1994), zv. 3, str. 283.
- 30 Hans Küng: *Projekt Weltethos*, str. 26.
- 31 Hans Küng: *Globalisierung erfordert ein globales Ethos*, Concilium – Internationale Zeitschrift für Theologie 37 (2001), zv. 4, str. 478.
- 32 Prav tam.
- 33 Hans Küng: *Weltfrieden – Weltreligionen – Weltethos*, Concilium – Internationale Zeitschrift für Theologie 30 (1994), zv. 3, str. 286.
- 34 Prav tam, str. 287.
- 35 Prav tam, str. 284.
- 36 Prav tam, str. 287. Gl. *Sveto pismo*, Mt 7,12. Isto še 3 Mz 19,18, Lk 6,31.
- 37 Prav tam, str. 287. Isto še Hans Küng: *Projekt Weltethos*, str. 84.
- 38 Hans Küng: *Dokumentation zum Weltethos*, str. 25. Isto še Hans Küng: *Ja zum Weltethos. Perspektiven für die Suche nach Orientierung*, Piper, München 1995, str. 32.
- 39 Vekoslav Grmič: *Etika "popolnega humanizma" za danes*, Znamenje, 2002, št. 1–2, str. 13.
- 40 Prav tam, str. 15.
- 41 Prav tam.
- 42 Prav tam.
- 43 Prav tam.
- 44 Hans Küng: *Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung*, str. 164.
- 45 Hans Küng: *Wird sich ein Weltethos durchsetzen?*, nav. iz Hans Küng: *Ja zum Weltethos. Perspektiven für die Suche nach Orientierung*, str. 14–15.